لۆجیکی مافی مرۆڤ و بۆچۆنێکی تر! ... کاوە کەریم

ماف کامەیە و کام لە مافەکان دەبێت مرۆڤ لێ بەهرەمەند بێت؟ مافە سروشتیەکانی مرۆڤ یان ئەو مافانەی لە کە لەئەنجامی گۆرانکاری بەسەر پرۆسەی بەرهەمهێنانی ئابووری و کۆمەلایەتی و پێشکەوتنی کۆمەڵگادا هاتۆتە پێشەوە؟
ئایا تەنیا دەبێت قسە لەسەر مافە سیاسیەکان بکرێت کە بە شێکن لە مافەکانی مرۆڤ یان دەبێت مافە بنەڕەتیەکان کەخۆی لە مافە ئابوری و کۆمەلایەتیەکان دەدات بکرێت بە سەرچاوەو بناغەی سەرکی مافەکان؟
لە کۆمەڵگا سەرەتایەکاندا کاتێك چینەکان سەریان هەڵنەدابوو وە مڵکداریەتی بوونی نەبوو، وە توندوتیژی بوونی نەبوو، چەندم هەیە و خاوەنی چەندم جیگای نەبوو، قسەکردن لەسەر ماف و مافەکان بوونی نەبوو. واتە مرۆڤی سەرەتایی بەهەرمەندبوون لە هەموو شتێکی سروشت و کەس پێویستی بەوە نەبوو داوای مافی لە کەسی تر بکات . بەلام کاتێك و وە لەئەنجامی پێشکەوتنی گۆڕانکاریە ئابوریە-کۆمەلایەتیەکان و مەسەلەی زیادەی بەرهەم و زەوی وزارو دەستبەسەراگرتن بەسەر هۆیەکانی بەرهەمهێناندا ،کە بەهۆیەوە ململانێ سەری هەڵدا ، ووشەی ماف هاتە فەرهەنگی کۆمەلایەتی ئینسانەکانەوە و مەسەلەی کێ خاوەن مافەو کێ ئەو مافە دەبخشی چووە ناو هاوکێشەی ململانکیەکانەوە.

لە چوارچیوەی سروشتدا مرۆڤەکان لەلایەك و شتەکان لەلایەك پەیوەندی دیالێکتی نێوانیان باسێکی فەلسەفی گرنگ بووە لە مێژوودا کە خۆی لە خۆیدا بنچینەیەکی بنەڕەتی بووە لە قسەکردن بە مەسەلەی مافەکانەوە. هەرئەوەی هیگل فەیلەسووفی ئەڵمانی دەڵێ : شتەکان مافیان نییە، لە بەرئەوەی دەکەونە ژێر ئیرادەی مرۆڤەکانەوە، مرۆڤەکان مافی ڕەهایان هەیە بەسەر شتەکانەوە و دەتوانن ئیرادەی خۆیانی بەسەردا بسەپێنێ و ببنە خاوەنی ، ئەوەش ئامانجە نەك ڕێگایەك بۆ مانەوەی شتەکان. بەواتایەکی ترمرۆڤ مافی مڵکداریەتی بەسەر هەموو شتەکانەوە هەیە و دەتوانن ببنە خاوەنی . فلان شت موڵکی منە و موڵکی کەسانی تر نییە مەسەلەیەکی رەهایە لە کۆمەڵگادا . لەمەشەوە مافی خاوانداریەتی مافێکی تاکی کەسە لە سروشتدا .

وە ئەگەر پرسیار بکرێت ئایا شتێکی دیاریکراو هەیە کە مرۆڤ مافی

خاوەنیداریەتی هەبێت و شتێکی تر کە مافی نەبێت ، لە وەلامدا دەگوترێت مرۆڤ دەتوانێت ببێت بە خاوەنی هەموو شتەکان. وە ئەم بیرۆیەشە کە بۆتە بناغەی بیرکردنەوەی لیبرالیزم بۆ شیکردنەوەی مافەکان . بەلام ئەم بیرۆکەیە بەڕەوڕووی بەرانبەرەکەی دەبێتەوە کە دەڵێت چۆن دەبێت ماف و تاك هەبێت بەبێ کۆمەلگا یان بەبێ پێکهاتەیەکی کۆمەلایەتی. واتە پێناسەی ئەو مافانە لە چوارچێوەی پرۆسەی کۆمەلایەتی بە جۆرێکی تربکرێت. ئەگەر بڵێین تاکەکان مافی خاوەنداریەتیان هەیە لە کۆمەڵگادا بەلام ئەوە ئینسانەکانە کە بەکارهێنانی شتەکان ئەدۆزنەوە و داهێنان دەکەن بۆ پرکردنەوەی پێداویستیەکانی خۆیان ، واتە ئەو مافە گۆڕانکاری بەسەردا دێت کاتێك کەسانی تر بەشدار دەبن لە بەکارهێنان و بردنەپێش و پرۆسەی گۆڕان و بەرهەمهێناندا ، لە مەشەوە مافەکان دەگۆڕێت دەبێت مافی بەشداربووان ، مافی خاوەنداری یەکەم نامێنێتەوە و لە جیاتی ماف کەس لە تاکەوە دەبێت مافی کەس لە کۆمەڵدا.

داڕشتنی مافەکان و چۆنیەتی و شیکردنەوەو جێکرنەوەی لە یاساکاندا تاکو سەردەمی ئێستا هێشتا بەتەواوی یەکلا نەبووتەوە و کێشمەکێشی لەسەرە . کێشمەکێش لەنێوان دوو بەرەدا، بەریەکی کەمینەی دەسلاتداران و خاوەن شتەکان و خاوەن هۆیەکانی بەرهەم هێنان ، بەریەکی زۆرینەی بێبەش کە خاوەنی هیچ شتك نین جگە لە فرۆشتنی هێزی کاریان. وە ئەم کێشەمکێش بەردەوام بووە لەسەر ئەوەی کام لە مافەکان دەبێت بە مرۆڤەکان ڕەوا ببینرێ و کامی تریان نابێت بچێتە چوارچیوەی یاسای بەڕێوەبردنەوە. بە درێژای مێژووی مرۆڤ ، وە لە سەردەم و قۆناغە جیاوازەکاندا ، لەبەریەکەوتن و شۆڕشەکاندا ، هەمیشە بەرەی دووەم واتە بەرەی بەشخوراوان کێشمەکێش و خەباتی کردوە بۆ بەدەستهێنانی مافەکانیان ، قوربانی ملیۆنەهای داوە تا بەرەی یەکەمی کەمایەتی ڕازی بکات یان بیخاتە ژێر فشارەوە تاکو کەمێ ملبدا بە مافەکانیان .

تا لەکۆتایدا ئەو بەرەیە واتە بەرەی دەسلاتداران و خاوەن شتەکان لەژێر ئە و فشارو ململانێکاندا ناچار بووە هەندێك ماف بە ڕەسمی بناسێ و وەهەندێ لەوانەی لە بنەڕەتدا مانەوەی خۆی دەپارێزێ بخاتە چوارچێوەی جاڕنامەیەکی نێو دەوڵەتیەوە ناوی لێبنێ جاڕنامەی مافی مرۆڤ. لەڕاستیشدا مەسەلەی ئەو جاڕنامەیەش و هەر بەو شێوەی کەهاتووە و ڕێکەوتن لەسەری، لە ئەنجامی پرۆسەی دیموکراسی و فکری لیبرالیەوە نەبووە بەڵکو لەژێر فشاری بەرەی دووەم و بزووتنەوە و هێزە کومەلایەتی ئازادیخوازەکان وخەباتکارانەکەوە بووە لە پێناو

یەکسانیدا ، کە وایکردوە لە چەند دۆخیاندا بەلانسی هێز بەلای خۆیدا ببات وە هەندێ ماف بسەپێنێ بەسەر دەسلاتداران.
هەرچەندە ئەو جاڕنامەیە هەندێك لە خاڵەکانی سەپاوە و لە هەندێ شوێندا بۆتە یاسا، لەوانە مەسەلەی ئازادی سیاسی و بیروباوەڕ و مافی خۆپیشاندان و مانگرتن ....هتد. بەلام ئەگەر بەووردی لە خودی جاڕنامەکەدا بڕوانیت کە تاکو ئێستا بەرەی دەسلاتداران وەکو خێرێك دەیبینن بە بەرەی دووەم و و هەمیشە لەسەر زاریانە و دەیڵێنەوە، ئەوە دەبینیت کە کورتکردنەوەی مافەکانی مرۆڤ لە ئازادی سیاسی و بیروباوەڕ دا خۆی لە خۆیدا دابڕانی مرۆڤە لە مافە سەرەکیەکانی خۆی لە ژیاندا.

بێگومان لە سیستەمی دیموکراسیدا بوار هەیە بۆ بەشداریکردنی تاکەکان لە شێوازی بەڕێوەبردنی کۆمەڵگاو بەشداری لە دەسلاتدا، یان بوار هەیە بۆ دروستکردنی پارت و ڕێکخراو و ڕێکخستنی خۆپیشاندان ، بەلام ئەمە خۆی لە خۆیدا نەناسینەوەی سیماتی کۆمەلگایە. مەرج نییە دانی مافی تاکەکان و ئازادیە گشتیەکان بەرابەر بێ بە یەکسانی و دادپەروەری کۆمەلایەتی واتە مافی سروشتی مرۆڤ لە بنەماکەیدا . دەتوانین بڵێین سیستەمی دیموکراسی زیاتر لە شێوەیەك و داواکاریەکی سیاسی یە لە چوارچێوەی سیستەمی سەرمایەداریدا بۆ بەشداری توێژە کۆمەلایەتیەکان لە پرۆسەی مافگەرایەتیدا بۆ دامەزراندنی دەولەت و دەسلاتی سیاسی و هیچی تر. لە یاسای بنەڕەتی وولاتانی ئەورپای ڕۆژئاوا و ئەمەریکا نووسراوە، سیستەم شتێکی نەگۆڕە، وە پاش هەڵبژاردن هەر هێزێك یان پارتێك بێتە ناو پەرلەمان یان دەسلات بگرێتە دەست، ناتوانێ دەستبەرێت بۆ گۆڕینی یان داوای گۆڕینی بکات . لە زۆرێك وولاتانی تردا کاتێك قسە لەسەر یاسای بنەڕەتی وولاتەکەیان دەکەن دەڵێن بنەمای نەتەوە هەیە لە کۆمەڵگادا کەواتە دەبێت نەتەوە کۆڵەکەی سەرکی بێت لە فەلسەفەی کۆمەڵگادا، یان دەڵێن ئاین ناسنامەی کۆمەڵگایە بۆیە دەبێت هەموو یاساکان لە خزمەت ئاین دا بێت و هەر یاسایەك پێچەوانەی مافی ئیلاهی بێت دەبێت لاببرێت و سزای لەسەر دابنرێ. دەڵێن کۆمەڵگا چینایەتییە و باری ئابووری چینەکان حەتمییە دەستی بۆ نابرێت. بەمەش دانانی قیدوبەندی پێش وەخت یان کۆمەڵێك هێڵی سووریان داناوە لەسەرەتاوە کە نابێت دەستی بۆ ببرێ کەئەمانەش سنورکێشانە بە دەوری داواکاریاکان بۆمافەکان .

شیکردنەوەی لیبرالی لەسەر مەسەلەی دیموکراسی ئەوەیە کە تاکەکان ئازاد بن، مافە سیاسیەکانیان بپارێزرێ بەشێوەیەك لە شێوەکان ،

بەلام ئەم بۆچونە شێواندنی خواستی مرۆڤەكانە بۆ ئازادی، چوارچێوەیەكە بۆ دابەشكردنی مرۆڤەكان بەرەوڕووی سەرمایدار لە مەیدانی سیاسی و ڕووپۆشكردنی شەرعیەتە بە دیكتاتوری چینی دەسلاتداری دابڕاو لە جەماوەر.
دیموكراسی بەرهەمی دەركەوتنی سیستەمی سەرمایەدارییە، لەمەشەوە بۆچونیان بۆ مەسەلەی ئازادی ومافەكان لە زوربەی كاتەكاندا ئامانجیان زاڵكردنی نفوزی ئایدولوجیای مافی خاوانداریەتی و مانەوەی سیستەمەكەیان بووە. لە ئەنجامی ئەو پرۆسەیەشەوە بیری للیبرالیزم توانی دەستەواژەی دیموكراسی بخاتە شوێن دەستەواژەی ئازادی ڕاستەقینە و خەبات لە پێناوی ئەو ئازادیەدا. سەرئەنجام ئە بیرۆیە توانی سنوورێكی كۆتایی دابنێ بۆ هێرشی چینە چەوساوە ئازادیخوازەكان بۆ سەر دەسلاتداران.

ئەمە لەلایەك ، لە لایەكی ترەوە ئەم بیرۆیە قسە لەسەر ئازادی دەكات سەربەخۆ لە باری كۆمەلایەتی و ئابووری ئینسانەكان. بەمانای پێویستە مرۆڤەكان ئازاد بن تاكو بچەوسێنەوە و دەبێت كەسان مافی مڵكداریەتیان هەبێت. بنچینەی فەلسەفەكە لە بناغەدا بۆ مرۆڤەكان قبوڵكردنی باری ئابووری ئێستا و ملكەچبوون بۆ پرۆسەی یاسای دروستبوونی دەسلات . بە واتایەكی تر ئەوان ئازادیان دەوێ بۆ ئەوەی كە ئازادی چەوسانەوەیان هەبێت بۆ چەوساندنەوە. كە ئەمەش ناوەرۆكی بیرۆكەی شیكردنەوەی للیبرلیزمە بۆ ئازدی و مافەكان.

ئەوەی شایەنی باسە و دەبێت بووترێ ئەوەیە ، دەبێت مافی مرۆڤ تەنها لە ڕوانگەی مافی سیاسیەوە نەبینرێ بەڵكو دەبێت لە لایەنە جۆراوجۆرەكانی كۆمەلایەتی و ئابووری لێ بڕوانی. دەبێت قسە لەسەر ئازادی و یەكسانی بكرێت وەكو مافی گشتی. ئازادی تەنها بە مانای ئازادی بیروباوەڕ نا ، بەڵكو ئازادی لە ڕزگاربوون لە سەركوت سیاسی، ئازادبوون لە كۆت وبەندی ئابوری سەپێنراو، ئازادبوون لە كویلایەتی فكری، ئازادی لەتەواوی چەمكەكانی ژیانی مرۆڤ لە بوارە جوراوجورەكاندا. كاتێ قسەش لەسەر یەكسانی دەكرێت، یەكسانی تەنها بەمانای یەكسانی لەبەردەم یاسادا نە، بەڵكو یەكسانی لە دەستكەوت و خیروبێری مادی و ئابووری كۆمەلگا، یەكسانی لە نرخ و كرامەتی مرۆڤەكان لە بەردەم كۆمەڵگادا.

گرنترین شت لە ژیانی مرۆڤەكاندا ئابوریە و سیستەمی ئابوریە لە هەموو سەردەمێك لەسەردەمەكانی مێژودا مرۆڤایەتیدا ، ئەمەیە كە وێنەی تەواوی شارستانی مرۆڤایەتی دەكێشێت لە هەموو سەردەمێكدا. یاسا ی ئەخلاق و ئاین و فەلسەفە و زانست و تەواوی بیروبۆجونەكانی

مرۆڤایەتی پێکنایەت بەبێ کاریگەری سیستەمی ئابووری. کاتێك سەیر دەکەیت زۆرینەی مرۆڤەکان لەسەر ڕووی زەویدا بێبەشن لە ئازادی و هەموو ئیمکاناتی مادی لە کۆمەڵگاداو چەوسانەوەی ئابوریان لەسەرە، بەندی یاساکانی بەرهەم هێنانن ، کەواتە قسەکردن لەسەر مافەکان بەبێ هەڵگرتنی ئەوکوتوبەندە بنەڕەتییە بێ مانایە . وە کاتێك جاڕنامەی جیهانی مافی مرۆڤیش دەڵێتە مەیدان و ڕەسمیەتی پێدەدرێت ، وا دانراوە کە دەبێت پێش وەخت مرۆڤەکان بنەماکانی باری ئێستای کۆمەڵگا قبوڵ بکەن ئەوسا قسە لەسەر مافەکانیان بکەن. جاڕنامەی مافی مرۆڤی جیهانی داوای ئازادی و یەکسانی ناکات، لەوێدا وا دانراوە کە تاك دانەرو بەرپرسە لە زامنی مافی مرۆڤ نەك کۆمەڵگا، بەمش مرۆڤ لەم فەلسەفەیەدا دابڕاوە و کۆت و بەند کراوە.

بەمانا گشتیەکەی مەسەلەی دادپەروەری کۆمەلایەتی و یەکسانی لە دابەشکردنی داهات و سەروەتی کۆمەڵگا و مەسەلەی چەوسانەوەی زۆرینە لەلایەن کەمینەیەکی کەمەوە کە خاوەن هەموو شتێکن مەسەلەیەکی ڕەهایە و نەگۆڕە لە فەلسەفەی دەسلاتداراندا، کە خۆی لەخۆیدا هەر ئەم خاڵەشە کە سەرچەوای نەهامەتەکانی مرۆڤە . ئەمانە ئەم سیستەمەیان بۆ هەتاهەتایی یەکلا کرۆدۆتەوە بۆ خۆیان و وە چەسپاندویانە ، وە لەسەرو ئەمەوە هاتوون دەستوور و مافی تاك و هەڵبژاردن و دەخالەتی مرۆڤەکانیان لە سیستەمدا دیاریکردوە و جیهان و سیستەمەکەشی بە ئەزەلی و نەگۆڕ دەهێڵنەوە، لەمەشەوە مرۆڤەکان دادەبڕێن و دووریان دەخەنەوە لە گۆڕینی پرۆسەی دنیایەکی باشتردا بۆ گەشتنی کۆتایی بە مافە سروشتیەکانیان.